

Концептуальні засади допрофільної підготовки з іноземної мови учнів загальноосвітніх навчальних закладів

Концептуальні засади допрофільної підготовки з іноземної мови (ІМ) учнів основної школи розглядаються з урахуванням мети, завдань, основних дидактичних і методичних принципів навчання ІМ. Запровадження допрофільної підготовки з ІМ у школі висуває нові вимоги до змісту, форм, методів і засобів навчання, а також до підготовки сучасного учителя. Автор статті аналізує мотиви вибору учнями профілю навчання «іноземна філологія»; пропонує базову модель допрофільної підготовки з ІМ, характеризує її компоненти: елективні курси, інформаційну роботу, профорієнтацію.

Ключові слова: концептуальні засади, допрофільна підготовка, іноземна філологія, принципи, базова модель, елективні курси, інформаційна робота, профорієнтація.

Полонская Т.К. Концептуальные основы предпрофильной подготовки по иностранному языку учащихся общеобразовательных учебных учреждений.

Концептуальные основы предпрофильной подготовки по иностранному языку (ИЯ) учащихся основной школы рассматриваются с учетом цели, задач, основных дидактических и методических принципов обучения ИЯ. Введение предпрофильной подготовки по ИЯ в школе выдвигает новые требования к содержанию, формам, методам и средствам обучения, а также к подготовке современного учителя. Автор статьи анализирует мотивы выбора учащимися профиля обучения «иностранная филология»; предлагает базовую модель предпрофильной подготовки по ИЯ, характеризует ее компоненты: элективные курсы, информационную работу, профориентацию.

Ключевые слова: концептуальные основы, предпрофильная подготовка, иностранная филология, принципы, базовая модель, элективные курсы, информационная работа, профориентация.

Polonska T.K. Conceptual Basis for Pre-profile Foreign Language Training of Secondary School Students.

Conceptual basis for pre-profile foreign language training of basic school students are examined on the grounds of the purpose, tasks, main didactic and methodical principles of foreign language teaching. Introduction of pre-profile foreign language training at school makes new demands to the contents, forms, methods and means of teaching as well as to a modern teacher training. The author of the article analyses the reasons for students' choice of "foreign philology" profile teaching. She also proposes a basic model of pre-profile foreign language training and characterizes its components, such as: elective courses, informational work, professional orientation.

Key words: conceptual basis, pre-profile training, foreign philology, principles, a basic model, elective courses, informative work, professional orientation.

Профільне навчання у старшій школі – одна з найактуальніших проблем теорії і практики сучасної шкільної освіти. Необхідною умовою успішної реалізації профільного навчання у старших класах є його забезпечення і підготовка до нього в основній школі, що й передбачає Концепція профільного навчання у старшій школі шляхом запровадження допрофільної підготовки учнів 8-9-х класів [5].

На наш погляд, допрофільну підготовку доцільно розпочинати у 8-9-х класах у зв'язку з віковими особливостями учнів: саме в цьому віці підвищується їхня пізнавальна активність і розумові дані, розвивається самосвідомість, виникає особистісна рефлексія, відбувається інтелектуалізація процесів сприймання, концентрації та стійкості уваги, формування часової перспективи, переорієнтації цінностей. Діяльність школярів стає цілеспрямованішою і соціально вмотивованою, вони свідомо починають задумуватися про своє майбутнє і планувати подальшу навчальну і професійну діяльність.

Мета допрофільної підготовки з ІМ учнів основної школи полягає, насамперед, у самовизначенні особистості школяра щодо усвідомленого вибору ним профілю подальшого навчання «іноземна філологія» у старшій школі.

Першочерговими завданнями допрофільної підготовки з ІМ учнів 8-9-х класів є:

- 1) виявлення інтересів, нахилів і здібностей школярів до ІМ, зокрема на основі елективних курсів;
- 2) формування в учнів здатності до самовизначення, уміння робити самостійний вибір;
- 3) створення умов для адекватного вибору школярами філологічного напрямку профільного навчання і в перспективі – професії, пов'язаної саме із профілем «іноземна філологія»;
- 4) надання психолого-педагогічної та інформаційної допомоги учням основної школи у виборі ними профільного навчання у старшій школі.

Наприкінці 9-го класу учні мають досягти загальноєвропейського рівня підготовки з ІМ (A2+), який дасть їм змогу використовувати її для продовження профільного навчання у старшій школі, а також для подальшої освіти у відповідному вищому навчальному закладі (ВНЗ) та/або у своїй майбутній професійній діяльності.

Допрофільна підготовка з ІМ у 8-9-х класах здійснюється за тим самим основним напрямом диференціації та відповідним до нього профілем, що й профільне навчання в 10-12-х класах старшої школи. Зокрема,

профіль навчання «іноземна філологія» разом з двома іншими профілями («українська філологія» та «історико-філологічний») віднесено до філологічного напрямку. У зв'язку з цим профільне навчання і допрофільна підготовка з ІМ орієнтовані саме на філологічний профіль, але з можливими його модифікаціями.

У філологічному профілі ІМ разом з літературою і країнознавством виступає метою поглибленого вивчення цього навчального предмета. В інших профілях ІМ є також і засобом вивчення певної предметної галузі (наприклад, історії, географії, інформатики, економіки, природничих дисциплін), якою необхідно добре володіти.

Вибір профілю «іноземна філологія» залежить, перш за все, від професійних прагнень школяра та його планів на майбутнє. У цьому профілі насамперед зацікавлені учні, які виявили інтерес до ІМ та планують продовжити її профільне вивчення у спеціалізованому навчальному закладі – лінгвістичному університеті або на факультеті іноземних мов іншого ВНЗ (університету чи академії).

Крім того, не байдужими до обрання цього профілю навчання є школярі, які впевнені, що без ІМ неможливо обійтися при вивченні іншої предметної галузі, і що необхідність цих знань супроводжуватиме їх у подальшому навчанні та професійній діяльності після закінчення ВНЗ.

Є й така категорія учнів, які докладають максимум зусиль для оволодіння ІМ у школі, оскільки вже після її закінчення планують спочатку спробувати себе у практичній діяльності – екскурсоводами, перекладачами, секретарями-референтами зі знанням ІМ, працівниками в готельному, туристичному та іншому бізнесі, – а вже потім здобувати відповідну вищу освіту.

Для визначення сфери інтересів учнів у галузі філології в цілому та ІМ зокрема напередодні організації допрофільної підготовки наприкінці навчального року вчителю ІМ доцільно провести анкетування учнів 7-х класів. Із цією метою їм можна запропонувати відповіді на запитання анкети такого змісту (поставити знак ✓ біля варіантів відповідей, які учням найбільше підходять):

1. Які навчальні предмети філологічного профілю Вас найбільше цікавлять?

- Іноземна мова.
- Українська мова.
- Російська чи інша мова національної меншини.
- Українська література.
- Зарубіжна література.

2. Чому Ви обираєте саме філологічний профіль?

- Мені подобаються предмети, що входять до цього профілю.
- Я гірше навчаюся з предметів інших профілів.
- Цей профіль пов'язаний з моєю майбутньою професією.
- Мені порадили обрати цей профіль мої батьки.
- Цей профіль обрав для мене мій друг.
- Я не зовсім впевнений у правильності вибору.

- Не знаю.
- Ваш варіант...

3. Для чого Вам потрібна допрофільна підготовка з іноземної мови у 8-9-х класах?

- Для навчання у профільному класі старшої школи з поглибленим вивченням іноземної мови.
- Для підготовки до вищого навчального закладу, в якому іноземна мова буде моєю спеціальністю.
- Для здобуття професії, де іноземна мова не буде моїм фахом, але її знання необхідні в житті.
- Для практичного використання іноземної мови незалежно від майбутньої професії.
- Знати іноземну мову сьогодні модно і престижно. Ваш варіант ...

4. Здобуття якої професії у майбутньому спонукало Вас обрати профіль іноземної філології?

- Учитель (викладач) іноземної мови.
- Перекладач.
- Гід-перекладач.
- Журналіст-міжнародник.
- Юрист-міжнародник.
- Дипломат.
- Мистецтвознавець.
- Лінгвіст-дослідник.
- Працівник таможні.
- Працівник туристичної агенції.
- Ваш варіант...

Аналіз учнівських відповідей допоможе педагогу підібрати навчальний матеріал для проведення допрофільної підготовки з ІМ учнів 8-го класу з урахуванням їхніх інтересів і побажань, використовуючи передусім принципи індивідуалізації та диференціації навчання, але й не ігноруючи принципи навчання, викладені в Концепції навчання ІМ у середній загальноосвітній 12-річній школі [4]. Ними, зокрема, є такі основні дидактичні та методичні принципи: комунікативної спрямованості навчання, ситуативності і тематичної організації навчального матеріалу, домінуючої ролі вправ і завдань, урахування особливостей рідної мови, свідомості навчання, урахування вікових особливостей учнів, взаємопов'язаного навчання усіх видів мовленнєвої діяльності.

Не зайвим, на нашу думку, буде й опора на окремі принципи, які виділив відомий російський учений-методист П. Б. Гурвич, а саме: принцип перманентного повторення пройденого матеріалу; принцип рівнозначності класної і домашньої роботи; принцип забезпечення максимальної участі кожного учня в комунікативній діяльності та підготовці до неї [2].

Вважаємо, що використання принципів автентичності при навчанні старших підлітків ІМ допоможе створити відповідне мовне середовище (мовне парасередовище), що, у свою чергу, значно підвищить інтерес і мотивацію до вивчення мови та позитивно вплине на її результативність. Доцільним, на нашу думку, є використання автентичних навчальних посібників, аудіовізуаль-

них матеріалів; облаштування навчальних аудиторій таким чином, щоб вони передавали атмосферу навчального закладу країни, мова якої вивчається (наявність у навчальних аудиторіях державних символів та атрибутів країни, автентичних газет і журналів, предметів побуту: пакетів, чеків тощо); наявність в аудиторіях технічних засобів навчання і засобів масової інформації, налаштованих на прийом автентичних радіо- і телепередач, відеоматеріалів, відеокліпів, реклами; створення стилізованого освітнього середовища (читального залу або методичного кабінету), де навчаються учні поза уроками тощо. Особлива роль належить учителю, який не лише розмовляє іноземною мовою, але й поводить себе відповідно, як англієць (німець, іспанець чи француз).

До основних принципів реалізації профільного навчання ІМ в сучасній школі українські вчені-методисти відносять принцип фуркації (розподіл учнів за рівнем освітньої підготовки, інтересами, потребами, здібностями і нахилами), принцип варіативності та альтернативності (освітніх програм, технологій навчання і навчально-методичного забезпечення), принцип наступності та неперервності (між допрофільною підготовкою і профільним навчанням, професійною підготовкою), принцип гнучкості (змісту і форм організації профільного навчання, забезпечення можливості зміни профілю), принцип діагностико-прогностичної реалізованості (виявлення здібностей учнів із метою їхньої обґрунтованої орієнтації на профіль навчання) [7, с. 11]. Вважаємо, що ці принципи є значущими і для допрофільного навчання.

Перелік перерахованих вище принципів ми доповнили б ще такими, що також мають безпосереднє відношення до допрофільної підготовки учнів із ІМ, зокрема: особистісно орієнтованої спрямованості всіх компонентів підготовки, варіативності і свободи вибору учнями елективних курсів, активності школярів, відкритості системи допрофільної підготовки.

На думку переважної більшості вчених і практиків у галузі методики викладання ІМ, основними принципами допрофільної підготовки з ІМ (а також і профільного навчання) є принципи диференціації та індивідуалізації навчання. Зміст і технології навчання ІМ мають відповідати актуальним інтересам і потребам учня, його віковим особливостям, стимулювати його пізнавальну і творчу активність. Кожен школяр є індивідуальністю, має свою особливу структуру здібностей, свої переваги у виборі тих чи інших тем, проблем, видів діяльності. Учитель спирається на індивідуальні програми розвитку учня з метою забезпечення його успішного просування в оволодінні ІМ. До того ж учень має усвідомити, що результативність його роботи над мовою визначається насамперед його власними зусиллями і прагненнями, тобто разом із педагогом він несе рівнозначну відповідальність за успішність і якість навчального процесу. Диференціація навчання проявляється у введенні аспектного навчання на допрофільному (і профільному) рівні. Ця теза, однак, не применшує значущості взаємопов'я-

заного навчання усіх видів мовленнєвої діяльності, які набувають особливого значення у старшій школі, оскільки «вся робота будується навколо тексту, на його основі: і говоріння, й аудіювання, і читання, і переклад» [1, с. 84].

Допрофільна підготовка здійснюється за рахунок варіативного компонента змісту освіти Базового навчального плану загальноосвітніх навчальних закладів 8-9-х класів. Оптимальний обсяг допрофільної підготовки учнів має становити не менше 100 навчальних годин на рік, тобто не менше трьох годин на тиждень. А при повному шестиденному навчальному тижні на допрофільну підготовку можна відводити і більше часу – 102-105 години. Слід мати на увазі, що в останній рік навчання в основній школі предмети допрофільної підготовки мають становити не менше 15 % аудиторного навантаження учнів.

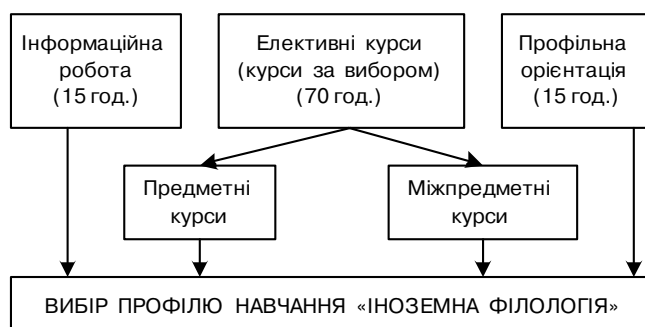
Серед можливих шляхів допрофільного навчання ІМ варто виділити таких два:

- 1) цілеспрямоване насичення змісту навчальних матеріалів підручників або навчально-методичних комплектів (НМК), що використовуються у процесі навчання ІМ у 8-9-х класах, необхідними даними (інформацією) про різні галузі професійної діяльності відповідно до профілів старшої школи, а також про особистісно-соціальні якості спеціалістів, зайнятих у цих галузях;
- 2) організація елективних курсів у межах навчального предмета «іноземна мова», які розширюють інформаційне поле школярів у співвіднесенні з комунікативною компетентністю про країну, мова якої вивчається, а також поглиблюють іншомовні лінгвістичні знання учнів.

Насичення змісту навчального матеріалу, крім його розширення, має сприяти формуванню в учнів стійкого інтересу до іноземної мови, розвитку відповідних здібностей та орієнтації на професійну діяльність, де використовуватимуться одержані знання. За відсутності спеціальних програм і підручників для допрофільного навчання навчальну програму загальноосвітньої школи з іноземних мов можна доповнити набором модулів, які поглиблювали б відповідні теми.

Мета допрофільної підготовки з ІМ учнів основної школи реалізується на основі базової моделі, поданої нижче.

Базова модель допрофільної підготовки з іноземної мови

Компоненти моделі (зокрема елективні курси, інформаційна робота і профільна орієнтація) є новими для вчителя ІМ сьогодишньої школи і свідчать про те, що педагог має бути добре підготовленим до переходу школи на профільне навчання.

Наявність великої кількості елективних курсів, що відрізняються один від одного змістовим наповненням, формою організації, методами і технологіями проведення, є однією з важливих педагогічних умов ефективної допрофільної підготовки з ІМ.

При виборі тематики і форм проведення тих чи інших елективних курсів учитель має враховувати, що якщо метою предметних курсів є надання учневі можливості реалізувати свій інтерес до іноземної мови, уточнити готовність і здатність засвоювати цей предмет на підвищеному рівні у старшій школі, а також підготуватися до екзамену з ІМ, то міжпредметні курси мають орієнтувати школярів у світі сучасних професій, пов'язаних із володінням ІМ, і познайомити їх із поширеними сучасними професіями, що передбачають синтез знань з ІМ та інших навчальних предметів.

Елективні курси є найважливішим компонентом навчального процесу перехідного періоду, але важливе значення мають також інформаційна робота і профільна орієнтація, що охоплюють різні види діяльності вчителя ІМ: бесіди про сучасні професії на уроках, зустрічі з цікавими людьми цих професій, організація днів відкритих дверей у ВНЗ, робота різноманітних гуртків і факультативів за інтересами тощо. І вся ця робота покладається насамперед на вчителя ІМ, який має створити й забезпечити необхідні умови для вибору школярами саме філологічного напрямку («іноземна філологія») навчання у старшій школі та своєї професійної діяльності у цілому.

Отже запровадження профільного навчання у старшій школі та допрофільної підготовки в основній школі висуває нові вимоги до підготовки сучасного вчителя ІМ – учителя нової генерації, здатного не лише давати учням глибокі знання, навички та вміння, але й забезпечувати профільне самовизначення старшокласників, формування здібностей і компетентностей, необхідних для продовження ними профільного навчання у старшій, а, можливо, і вищій школі, тобто готувати школярів до реального самостійного життя в умовах нового суспільства. Сьогоднішній школі, як ніколи, потрібні ініціативні, творчі, креативні педагоги, готові до постійної самоосвіти, саморозвитку, пошуку ефективних форм навчання, орієнтованих на інноваційні педагогічні технології.

Вимоги до кваліфікації вчителя ІМ досить детально сформульовані українськими вченими-методистами під керівництвом професора С. Ю. Ніколаєвої у підручнику для студентів ВНЗ «Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах», проте в ньому не враховано реалій української школи у зв'язку з введенням профільного навчання та допрофільної підготовки. На думку авторів підручника, основні завдання щодо теоретичної підготовки вчителя ІМ вимагають від

нього знання й розуміння базових етапів розвитку методики навчання ІМ і основ теорії формування комунікативної компетенції учнів (мовленнєвої, мовної/лінгвістичної, соціокультурної, соціолінгвістичної, країнознавчої, навчальної, стратегічної, дискурсивної тощо). Щодо основних вимог до практичної підготовки вчителя іноземної мови, то він повинен уміти реалізувати такі функції: комунікативно-навчальну, виховну, розвиваючу, освітню, гностичну, конструктивно-плануючу, організаторську [1, с. 84].

Автори Концепції навчання іноземних мов у середній школі і нової Програми з іноземних мов, що відповідає українському стандарту з іноземних мов і враховує європейський стандарт, окрім мовної/лінгвістичної, мовленнєвої, соціокультурної, соціолінгвістичної і загальнонавчальних компетенцій, виділяють також прагматичну компетенцію, яка пов'язана зі знаннями перерахованих вище дидактичних і методичних принципів, «за якими висловлювання організуються, структуруються, використовуються для здійснення комунікативних функцій та узгоджуються згідно з інтерактивними і трансактивними схемами» [6, с. 13-14].

Форми реалізації допрофільної підготовки з ІМ охоплюють досить широкий і різноманітний спектр, а саме: активні та інтерактивні уроки (інтелектуально-творчі ігри, діалоги, дискусії, екскурсії), елективні курси, поглиблене вивчення предмета на диференційованій основі, практикуми, творчі проекти, реферати, факультативи, предметні гуртки або секції, виставки творчих робіт, конкурси, змагання, дослідне проектування, наукові товариства учнів, науково-практичні конференції, олімпіади з іноземних мов, кабінети профорієнтації, ярмарки професій тощо.

В останні роки у навчанні школярів ІМ все частіше використовуються сучасні методи навчання, зокрема: активний метод, проектний метод, метод співробітництва, дослідницький метод, метод евристичних професійних спроб, модульне навчання, сучасні інформаційні комунікаційні технології.

Основним засобом навчання іноземної мови у школі є НМК. В ідеалі він має включати, окрім підручника, робочий зошит із друкованою основою, довідник, книжку для домашнього читання, словник, лінгафонний практикум, комп'ютерні програми, слайди, діафільми, таблиці, аудіокасети, відеокасети, книжку/методичні рекомендації для вчителя тощо. Зважаючи на відсутність не лише НМК, а взагалі будь-яких підручників для допрофільного навчання, на сьогодні можливе використання лише допоміжних засобів навчання (іншомовних газет і журналів, таблиць, схем, карток, фотографій тощо), а також матеріалів із чинних підручників і навчальних посібників для шкіл із поглибленим вивченням предметів, для факультативів або спецкурсів, а також із науково-популярної літератури, довідкових видань, Інтернету тощо.

Широке й комбіноване застосування перерахованих вище форм, методів і засобів допрофільного навчання

учнів ІМ сприятиме розкриттю їхніх особистісних природних здібностей, проявленню ініціативи, розвитку творчості та прискоренню самовизначення з профілем навчання у старшій школі, а можливо, і з професійною діяльністю, пов'язаною з предметом «іноземна філологія».

Література

1. Бим И. Л. Профильное обучение иностранным языкам на старшей ступени общеобразовательной школы: Проблемы и перспективы / И. Л. Бим. – М.: Просвещение, 2007. – 168 с.
2. Гурвич П. Б. О четырех общеметодических принципах организации обучения иностранному языку / П. Б. Гурвич // Иностранные языки в школе. – 2003. – № 6. – С. 32–37.
3. Іноземні мови. 2–12 класи // Програми для загальноосвітніх навчальних закладів та спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов. – Київ-Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 208 с.
4. Концепція навчання іноземних мов у середній загальноосвітній 12-річній школі // Англійська мова та культура. – 2004. – № 6. – С. 3–6.
5. Концепція профільного навчання в старшій школі // Інформаційний збірник МОН України. – 2003. – № 24. – С. 3–15.
6. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : Підручник / Кол. авторів під кер. С.Ю. Ніколаєвої. – Вид. 2-е, випр. і перероб. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.
7. Ніколаєва С. Ю. Основи сучасної методики викладання іноземних мов (схеми і таблиці) : Навч. посібник / С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2008. – 285 с.

Отримано 09.10.10

Key Points*

While planning a lesson can be daunting, there are some steps you can take to help assure your success:

- Review the prescribed curriculum.
- Determine what your students know.
- Determine the goal of the lesson.
- Teach the lesson in your imagination.
- Write out the lesson.
- Practice what you will teach.
- Assign hassle-free homework.

* Bender Y. THE NEW TEACHER'S HANDBOOK : Practical Strategies & Techniques for Success in the Classroom From Kindergarten through High School / Yvonne Bender. – Chicago: Nomad Press, 2004. – P. 35.

Sound Advice

Teach the Lesson in Your Imagination**

After you have a clear idea of what the lesson is to accomplish, teach the lesson in your imagination.

- What examples are you using? What materials?
- Are you using charts? Are the charts easy to see and understand?
- What type of practice activities are your students completing?
- Are you distributing textbooks? How are you distributing those books?
- What are the children doing as the books are being distributed?
- What questions are you asking to develop the lesson? Do the questions follow a logical sequence to develop the concept you are teaching?
- What are the children's correct and incorrect responses? (It's important to imagine the incorrect as well as the correct.)
- What are your responses to incorrect answers? How are you clarifying misunderstandings?

**S O U N D
A
D
V
I
C
E**

Areas that are out of focus for you will most likely present problems when you actually do teach them. It is better to replan a lesson than to deal with the consequences of teaching one that is poorly planned. If you teach a haphazardly designed lesson, you will end up with confused, frustrated, and illbehaved students, and waste much time and energy revising lessons and reteaching concepts to an anxious and uncooperative class.

**Bender Y. THE NEW TEACHER'S HANDBOOK : Practical Strategies & Techniques for Success in the Classroom From Kindergarten through High School / Yvonne Bender. – Chicago: Nomad Press, 2004. – P.41.